Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
GIOVANNI PITRUZZELLA
της 10ης Μαρτίου 2022[1]

Υπόθεση C-22/21

SRS,
AA
κατά
Minister for Justice and Equality

[αίτηση του Supreme Court
(Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ιρλανδία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και ελεύθερης διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών – Δικαιούχοι – Λοιπά μέλη της οικογένειας – Μέλος της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος είναι πρώτος εξάδελφος πολίτη της Ένωσης και κατοικεί μαζί του – Εξάρτηση – Προϋποθέσεις – Εξέταση από τις εθνικές αρχές – Κριτήρια – Διακριτική ευχέρεια – Όρια»

I. Εισαγωγή

1. Ο SRS γεννήθηκε το 1978 και κατάγεται από το Πακιστάν. Διαμένει με την οικογένειά του στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 1997. Το 2013 απέκτησε τη βρετανική ιθαγένεια. Ο AA, Πακιστανός υπήκοος, γεννηθείς το 1986, είναι πρώτος εξάδελφός του. Μετά τις πανεπιστημιακές σπουδές του στο Πακιστάν, ο AA συνέχισε τις σπουδές του στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2010. Εκείνη την εποχή κατείχε θεώρηση σπουδών η οποία έληξε στις 28 Δεκεμβρίου 2014. Καθ' όλη τη διάρκεια της διαμονής του στο Ηνωμένο Βασίλειο ο AA ζούσε στο Λονδίνο μαζί με τον SRS, καθώς και με τους γονείς του τελευταίου και άλλα μέλη της οικογένειάς του σε κατοικία ανήκουσα στον αδελφό του SRS. Ο SRS κατέβαλε στον εν λόγω αδελφό του μίσθωμα. Στις 11 Φεβρουαρίου 2014 οι SRS και AA συνήψαν, από κοινού ως μισθωτές, σύμβαση μισθώσεως με τον αδελφό του SRS διάρκειας ενός έτους.

2. Τον Ιανουάριο του 2015 ο SRS μετακόμισε στην Ιρλανδία για επαγγελματικούς λόγους. Τον Μάρτιο του 2015 ο AA μετέβη στην Ιρλανδία για να τον συναντήσει, έκτοτε δε ζει μαζί του. Στις 24 Ιουνίου 2015 ο AA, ενώ διέμενε στην ιρλανδική επικράτεια χωρίς να διαθέτει θεώρηση εισόδου, υπέβαλε στις ιρλανδικές αρχές αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής ως μέλος της οικογένειας πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βάσει της European Communities (Free Movement of Persons) (No. 2) Regulations 2006 (ιρλανδικής κανονιστικής πράξεως του 2006 για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες) (στο εξής: ιρλανδική κανονιστική

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

πράξη του 2006)[2], με την οποία μεταφέρθηκε στην ιρλανδική έννομη τάξη η οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ[3]. Συγκεκριμένα, το άρθρο 7 της ιρλανδικής κανονιστικής πράξεως του 2006 προέβλεπε ότι πρόσωπο «που εξομοιώνεται προς μέλος της οικογένειας» πολίτη της Ένωσης διαμένοντος στην Ιρλανδία για διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών δύναται να υποβάλει αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής.

3. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της ιρλανδικής κανονιστικής πράξεως του 2006, ως πρόσωπο «που εξομοιώνεται προς μέλος της οικογένειας» πολίτη της Ένωσης νοείται «κάθε μέλος της οικογένειας, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς του, το οποίο δεν είναι αναγνωρισμένο μέλος της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης και το οποίο, στη χώρα καταγωγής του, συνήθους διαμονής του ή προηγούμενης διαμονής του, a) συντηρείται από τον πολίτη της Ένωσης, b) ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης, c) λόγω σοβαρών λόγων υγείας έχει απόλυτη ανάγκη για προσωπική φροντίδα από τον πολίτη της Ένωσης».

4. Στο πλαίσιο αυτό, ο AA δεν υποστήριζε ότι εμπίπτει στην κατηγορία των μελών της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης στα οποία αναφέρεται το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38[4]. Αντιθέτως, ο AA υποστήριζε ότι συντηρούνταν από τον SRS και ότι, εν πάση περιπτώσει, ζει υπό τη στέγη του SRS.

5. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38, «[μ]ε την επιφύλαξη τυχόν ατομικού δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των ενδιαφερομένων και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του, το κράτος μέλος υποδοχής διευκολύνει την είσοδο και τη διαμονή των ακόλουθων προσώπων: κάθε άλλου μέλους της οικογένειας, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς του, που δεν εμπίπτει στον ορισμό του άρθρου 2, σημείο 2), εφόσον συντηρείται από τον πολίτη της Ένωσης που έχει ίδιον δικαίωμα διαμονής ή ζει υπό τη στέγη του στη χώρα προέλευσης, ή εφόσον σοβαροί λόγοι υγείας καθιστούν απολύτως αναγκαία την προσωπική φροντίδα του εν λόγω μέλους της οικογένειας από τον πολίτη της Ένωσης».

6. Στις 21 Δεκεμβρίου 2015 ο Minister for Justice and Equality (Υπουργός Δικαιοσύνης και Ισότητας, Ιρλανδία) απέρριψε την αίτηση του AA, κρίνοντας, κατ' ουσίαν, ότι ο AA δεν είχε προσκομίσει επαρκείς αποδείξεις ότι συντηρούνταν από τον SRS ή ότι ζούσε υπό τη στέγη του. Ο Υπουργός έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι το χρονικό διάστημα πραγματικής συγκατοίκησης του SRS με τον AA στο Ηνωμένο Βασίλειο, από τότε που ο SRS απέκτησε την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, ήταν μικρότερο των δύο ετών, ότι οι γονείς του SRS και ο αδελφός και η αδελφή του είχαν την ίδια διεύθυνση στο Λονδίνο και ότι, ακόμη και αν αποδεικνυόταν ότι ο AA κατοικούσε

[2] S.I. αριθ. 656 του 2006.

[3] ΕΕ 2004, L 158, σ. 77.

[4] Κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, ως «μέλη της οικογένειας» πολίτη της Ένωσης πρέπει να θεωρούνται ο/η σύζυγος ή ο/η σύντροφος του πολίτη της Ένωσης με τον/την οποίο/α ο πολίτης της Ένωσης έχει σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης, οι απευθείας κατιόντες οι οποίοι είναι κάτω της ηλικίας των 21 ετών ή είναι συντηρούμενοι από τον πολίτη της Ένωσης καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου του/της με τον/την οποίο/α ο πολίτης της Ένωσης έχει σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης, και, τέλος, οι απευθείας ανιόντες του πολίτη της Ένωσης που συντηρούνται από αυτόν καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου του/τη με τον/την οποίο/α ο πολίτης της Ένωσης έχει σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης. Αυτά είναι τα μέλη της οικογένειας τα οποία καλούνται «αναγνωρισμένα» κατά την έννοια της ιρλανδικής νομοθεσίας.

στην εν λόγω διεύθυνση, τούτο δεν αρκούσε για να θεωρηθεί ότι ζει υπό τη στέγη του SRS. Όσον αφορά την οικονομική εξάρτηση του AA από τον SRS, κατά την άποψη του Υπουργού, δεν ήταν αρκούντως τεκμηριωμένη.

7. Αφού υπέβαλαν πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία, οι SRS και AA ζήτησαν την επανεξέταση της αποφάσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης και Ισότητας. Στις 21 Δεκεμβρίου 2016 ο τελευταίος επιβεβαίωσε την από 21 Δεκεμβρίου 2015 απόφασή του με την ίδια αιτιολογία και έκρινε ότι, έστω και αν οι SRS και AA διέμεναν στην ίδια διεύθυνση στο Ηνωμένο Βασίλειο, εντούτοις δεν είχε αποδειχθεί ότι ο SRS ήταν πράγματι ο «επικεφαλής του νοικοκυριού» όταν ο AA ζούσε μαζί του στο Λονδίνο, όπως απαιτεί το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38.

8. Κατά της αποφάσεως αυτής οι AA και SRS άσκησαν προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του High Court (ανώτερου δικαστηρίου, Ιρλανδία). Ενώπιον του δικαστηρίου αυτού ο SRS ανέλυσε εκ νέου λεπτομερώς την οικονομική στήριξη που παρείχε στον πρώτο του εξάδελφο κατά τη διάρκεια της συγκατοίκησής τους υπό την ίδια στέγη στο Λονδίνο και υποστήριξε ότι ο ίδιος ήταν το μόνο πρόσωπο στο νοικοκυριό το οποίο ασκούσε οικονομική δραστηριότητα, δεδομένης της προχωρημένης ηλικίας των γονέων του και της παρατεταμένης παραμονής του αδερφού του στο Πακιστάν. Με απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018 το High Court (ανώτερο δικαστήριο) απέρριψε την προσφυγή των SRS και AA για τον λόγο ότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι ο AA συντηρούνταν από τον SRS ή ότι ήταν μέλος νοικοκυριού του οποίου επικεφαλής είναι ο SRS, αναγνωρίζοντας, ωστόσο, ότι η έννοια του νοικοκυριού είναι ασαφής και αόριστη.

9. Οι AA και SRS άσκησαν έφεση ενώπιον του Court of Appeal (εφετείου, Ιρλανδία), υποστηρίζοντας ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο προέβη σε υπερβολικά συσταλτική ερμηνεία της έννοιας του «μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη» πολίτη της Ένωσης. Με απόφασή του της 19ης Δεκεμβρίου 2019 το Court of Appeal (εφετείο), μολονότι υπογράμμισε εκ νέου τις δυσχέρειες ερμηνείας της συγκεκριμένης έννοιας, έκρινε ωστόσο ότι μόνη η συγκατοίκηση στην ίδια διεύθυνση δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι οι AA και SRS ζουν υπό τη στέγη του ίδιου νοικοκυριού, επικεφαλής του οποίου ήταν ο SRS. Επισήμανε δε ότι προκειμένου ένα μέλος της οικογένειας να θεωρηθεί ότι ζει υπό τη στέγη πολίτη της Ένωσης πρέπει να αποτελεί μέρος του στενού πυρήνα της οικογένειας και να συνεχίσει να αποτελεί τέτοιο μέρος στο εγγύς ή ευλόγως προβλέψιμο μέλλον. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να συγκατοικεί με τον πολίτη της Ένωσης μόνο για πρακτικούς λόγους, αλλά και για λόγους συναισθηματικής και κοινωνικής σύνδεσης.

10. Καθόσον η έφεσή τους δεν ευδοκίμησε, οι AA και SRS αποφάσισαν εν συνεχεία να ασκήσουν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ένα τελευταίο ένδικο μέσο, η άσκηση του οποίου επετράπη στις 20 Ιουλίου 2020, όσον αφορά το ζήτημα του ορισμού της έννοιας του «μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη» πολίτη της Ένωσης και του κατά πόσον θα πρέπει να απαιτείται ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης να είναι πράγματι ο επικεφαλής του νοικοκυριού αυτού [5].

11. Ως προς την προϋπόθεση του να ζει κανείς υπό την στέγη νοικοκυριού επικεφαλής του οποίου είναι ο πολίτης της Ένωσης, ο Υπουργός Δικαιοσύνης και Ισότητας υποστήριξε εκ νέου ότι το γεγονός και μόνον ότι το μέλος της οικογένειας συγκατοικεί με τον πολίτη της Ένωσης, και ενδεχομένως στηρίζεται οικονομικά από αυτόν, δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι το εν λόγω μέλος, το οποίο φιλοξενείται και τυγχάνει μιας τέτοιας στήριξης, ζει υπό τη στέγη του πολίτη της

[5] Το ζήτημα εάν ο AA πρέπει να θεωρηθεί ότι «συντηρείται» κατά την έννοια της πρώτης περιπτώσεως του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 δεν αποτελεί μέρος της ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου συζητήσεως (βλ. σημείο 21 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως).

Ένωσης. Ο Υπουργός υπενθυμίζει ότι η διαμονή του AA στο έδαφος της Ένωσης ήταν χρονικά περιορισμένη για το διάστημα των σπουδών του και ότι η μίσθωση που συνήφθη με τον αδελφό του SRS για την χρήση της οικίας του ήταν, επίσης, περιορισμένης διάρκειας. Επομένως, δεν υπήρχαν στοιχεία που να υποδηλώνουν ότι η συγκατοίκηση επρόκειτο να συνεχιστεί και μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του AA. Εξάλλου, το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 πρέπει να ερμηνεύεται λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες ενδεχόμενης αποφάσεως περί αρνήσεως χορηγήσεως άδειας διαμονής στην πραγματική άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας του πολίτη της Ένωσης. Ωστόσο, δεν αμφισβητείται ότι ο SRS μετέβη στην Ιρλανδία χωρίς τον AA. Θα πρέπει, επίσης, να διασφαλιστεί ένας ορισμένος βαθμός ερμηνευτικής συνοχής ούτως ώστε η ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 να μην έχει ως συνέπεια μια κατάσταση η οποία είναι τελικά ευνοϊκότερη για τα μέλη της οικογένειας τα οποία αφορά η διάταξη αυτή –καίτοι προστατεύονται κατ' αρχήν λιγότερο από τη συγκεκριμένη οδηγία– σε σχέση με την κατάσταση των μελών του στενού πυρήνα της οικογένειας στα οποία αναφέρεται το άρθρο 2, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

12. Από την πλευρά τους, οι AA και SRS υποστηρίζουν ότι υπάρχουν αποκλίσεις στις γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 και ότι η απόδοση στην αγγλική γλώσσα περιέχει μια πρόσθετη προϋπόθεση συνδεόμενη με την ιδιότητα του «επικεφαλής» του νοικοκυριού, η οποία δεν απαντά στις περισσότερες από τις άλλες γλωσσικές αποδόσεις. Εξάλλου, προβάλλουν εκ νέου τη μεταξύ τους στενή σχέση ήδη από την παιδική τους ηλικία, όταν ακόμη διέμεναν και οι δύο στο Πακιστάν, και επικαλούνται τους στενούς οικογενειακούς δεσμούς οι οποίοι θα πρέπει να αρκούν προκειμένου να αναγνωριστεί ο AA ως «μέλος της οικογένειας» του SRS κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, χωρίς να απαιτείται, επιπλέον, να αποδειχθεί ότι ο SRS είναι ο επικεφαλής του νοικοκυριού.

13. Το αιτούν δικαστήριο, από την πλευρά του, διατηρεί αμφιβολίες ως προς το εάν είναι δυνατόν να υιοθετηθεί ένας καθολικά εφαρμοστέος ορισμός της έννοιας του «μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη» πολίτη της Ένωσης. Αναγνωρίζει μεν ότι η χρήση της έννοιας του «επικεφαλής του νοικοκυριού» καθιστά δυνατή τη διάκριση, επί παραδείγματι, καταστάσεων απλής συγκατοίκησης από καταστάσεις που αντιστοιχούν περισσότερο στην οικογενειακή ζωή, αλλά συγχρόνως παραδέχεται ότι είναι δύσκολο να δοθεί ορισμός για την έννοια αυτή. Εξάλλου, δεν φαίνεται όλες οι γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 να περιέχουν μια τέτοια αναφορά. Διερωτάται, επομένως, για το νόημα που πρέπει να δοθεί στην επίμαχη έννοια σε ένα πλαίσιο στο οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη και η κατάσταση των μελών της οικογένειας στα οποία αναφέρεται το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38. Τέλος, μνημονεύει τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία 2004/38 και διερωτάται με ποιον τρόπο ο σκοπός αυτός θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο στοιχείο για την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας. Επιπλέον, σε περίπτωση που δεν καταστεί δυνατό να δοθεί ένας καθολικά εφαρμοστέος ορισμός, το αιτούν δικαστήριο προτείνει μια σειρά κριτηρίων επί των οποίων θα μπορούσαν να βασιστούν τα εθνικά δικαστήρια, προκειμένου να καταλήξουν σε μια ομοιόμορφη ερμηνεία της έννοιας αυτής. Μεταξύ των εν λόγω κριτηρίων καταλέγονται ιδίως η χρονική διάρκεια του νοικοκυριού καθώς και ο σκοπός του. Εν πάση περιπτώσει, θεωρεί ότι είναι αναγκαία η αποσαφήνιση σε επίπεδο Ένωσης.

14. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Supreme Court (Ανώτατο Δικαστήριο, Ιρλανδία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και, με διάταξη περί παραπομπής η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 14 Ιανουαρίου 2021, να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Μπορεί η έννοια του προσώπου που ζει υπό τη στέγη πολίτη της Ένωσης, κατά το άρθρο 3 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ, να οριστεί κατά τρόπο ώστε να επιτρέπεται η καθολική εφαρμογή της σε ολόκληρη την Ένωση και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, ποιος είναι αυτός ο ορισμός;

2) Αν δεν είναι δυνατόν να οριστεί αυτή η έννοια, βάσει ποιων κριτηρίων πρέπει οι δικαστές να εξετάζουν αποδεικτικά στοιχεία ούτως ώστε τα εθνικά δικαστήρια να δύνανται να αποφασίζουν, λαμβάνοντας υπόψη συγκεκριμένες και σαφείς παραμέτρους, αν ένα πρόσωπο ζει ή όχι υπό τη στέγη πολίτη της Ένωσης, για τους σκοπούς της ελεύθερης κυκλοφορίας;»

15. Οι SRS και AA, ο Υπουργός Δικαιοσύνης και Ισότητας, η Τσεχική, η Δανική, η Ολλανδική και η Νορβηγική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου.

II. Ανάλυση

A. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

16. Πριν προχωρήσω στην εξέταση των δύο προδικαστικών ερωτημάτων που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο, θεωρώ αναγκαίο να διευκρινιστούν δύο σημεία σχετικά με τη διαφορά της κύριας δίκης.

17. Πρώτον, επισημαίνεται ότι ο πολίτης της Ένωσης που επιθυμεί να συνεχίσει τη συγκατοίκηση με τον πρώτο του εξάδελφο έχει τη βρετανική ιθαγένεια. Πλην όμως, δεδομένου ότι τα πραγματικά περιστατικά έλαβαν χώρα πριν από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ένωση, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει, μετά την έκδοση της προδικαστικής αποφάσεως του Δικαστηρίου, να εκτιμήσει τη νομιμότητα της αποφάσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης και Ισότητας και να εξακριβώσει αν είναι συμβατές με το δίκαιο της Ένωσης οι εκτιμήσεις που περιέχονται στην απόφαση αυτή, οι οποίες οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι ο AA, κατά τον χρόνο της εισόδου του στην ιρλανδική επικράτεια το 2015, δεν ζούσε υπό τη στέγη του SRS κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38. Κατά συνέπεια, ο AA θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα από τα «πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχεία α′ και β′ της οδηγίας [2004/38] και τα οποία υπέβαλαν αίτηση διευκόλυνσης της εισόδου και της διαμονής πριν από τη λήξη της μεταβατικής περιόδου»[6]. Στην περίπτωση αυτή, και εφόσον οι ιρλανδικές αρχές αποφασίσουν να διευκολύνουν αναδρομικώς τη διαμονή του AA για το χρονικό διάστημα από το 2015 έως το 2020, υπενθυμίζω ότι ο τελευταίος θα διατηρήσει το δικαίωμά του διαμονής ακόμη και μετά τη λήξη της μεταβατικής περιόδου βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 3, της συμφωνίας αποχώρησης[7].

[6] Άρθρο 10, παράγραφος 3, της Συμφωνίας για την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΕ 2019, C 384I, σ. 1, στο εξής: Συμφωνία αποχώρησης).

[7] Σε συνδυασμό με το άρθρο 10, παράγραφος 2, της εν λόγω Συμφωνίας.

18. Δεύτερον, οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης υποστήριξαν ότι οι εθνικές αρχές, κατά την εκτίμηση της ατομικής κατάστασης του AA υπό το πρίσμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, παρέλειψαν σκοπίμως να λάβουν υπόψη το χρονικό διάστημα της συγκατοίκησης του SRS με τον AA πριν από την απόκτηση από τον SRS της ιθαγένειας της Ένωσης. Εξ αυτού συνάγουν ότι οι πολίτες της Ένωσης που έχουν αποκτήσει την ιθαγένεια διά πολιτογραφήσεως βρίσκονται, κατά την εξέταση τυχόν αιτήσεων διαμονής που υποβάλλουν τα μέλη της οικογένειάς τους, νοούμενα υπό ευρεία έννοια, σύμφωνα με την οδηγία 2004/38, σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τους πολίτες που έχουν αποκτήσει την ιθαγένεια της Ένωσης λόγω γεννήσεως. Από την πλευρά του, ο αναιρεσίβλητος υποστηρίζει ότι κανένας λόγος ακυρώσεως σχετικά με το ζήτημα της προηγούμενης συγκατοίκησης και τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου ενάρξεως της εν λόγω συγκατοίκησης δεν προβλήθηκε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της προσφυγής κατά της αποφάσεως της 21ης Δεκεμβρίου 2015. Όπως επισήμανε και η Επιτροπή, η διάσταση αυτή απόψεων μεταξύ των διαδίκων της κύριας δίκης εγείρει το ερώτημα εάν μπορεί ή πρέπει να ληφθεί υπόψη η οικογενειακή ζωή που προηγήθηκε της απόκτησης της ιθαγένειας της Ένωσης. Επιβάλλεται ωστόσο η διαπίστωση ότι το ερώτημα αυτό, όσο ενδιαφέρον και αν είναι, δεν υποβλήθηκε στο Δικαστήριο[8]. Επομένως, οι σκέψεις που θα ακολουθήσουν αφορούν αποκλειστικά τα δύο προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο, χωρίς να μπορούν να ερμηνευθούν ως επιβεβαιωτικές ή ανατρεπτικές της εθνικής πρακτικής λήψεως αποφάσεων, σύμφωνα με την οποία η οικογενειακή ζωή πολίτη της Ένωσης και μέλους της οικογένειάς του, υπό την ευρύτερη έννοια, που υποβάλλουν αίτηση για άδεια διαμονής λαμβάνεται υπόψη μόνον από τον χρόνο απόκτησης της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης.

Β. Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

19. Με τα δύο προδικαστικά ερωτήματά του προς το Δικαστήριο, τα οποία, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί από το Δικαστήριο εάν η έννοια «κάθε άλλου μέλους της οικογένειας [...] που ζει υπό τη στέγη [πολίτη της Ένωσης που έχει ίδιον δικαίωμα διαμονής]», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, μπορεί να οριστεί κατά τρόπον ώστε να είναι «καθολικά εφαρμοστέα» και, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, να του υποδείξει τα κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να καθοριστεί κατά πόσον ένα μέλος της οικογένειας πρέπει να θεωρηθεί ότι «ζει υπό τη στέγη» του πολίτη της Ένωσης κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως.

1. Αδυναμία να δοθεί ένας καθολικός ορισμός του μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης

20. Όσον αφορά έναν ενδεχόμενο καθολικώς εφαρμοστέο ορισμό της έννοιας του «μέλους της οικογένειας [...] που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης», πέραν του γεγονότος ότι αυτό που θεωρείται καθολικό μπορεί, εξάλλου, γρήγορα να αποδειχθεί εντελώς σχετικό, φρονώ ότι ένας τέτοιος ορισμός δεν είναι εφικτός ούτε επιθυμητός. Το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2004/38 είναι πολύ πιο ευρύ –για να μην πω ασαφές– από το γράμμα του άρθρου 2 της ίδιας οδηγίας, το οποίο, στην παράγραφο 2, ορίζει τα μέλη του

[8] Ο αναιρεσίβλητος της κύριας δίκης αμφισβητεί μάλιστα ότι αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο απορρίφθηκε η αίτηση από τον Υπουργό (βλ. σημείο 44 των παρατηρήσεων του αναιρεσιβλήτου της κύριας δίκης). Για λόγους πληρότητας, ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η συνοπτική παράθεση της αιτιολογίας της απορριπτικής αποφάσεως κατά του AA, η οποία περιλαμβάνεται στη σκέψη 6 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, περιλαμβάνει πράγματι, στο σημείο 2, αναφορά στον εθνικό κανόνα κατά τον οποίο «πρέπει να εκτιμώνται οι ρυθμίσεις διαβίωσης του πολίτη της Ένωσης από τη στιγμή που αυτός απέκτησε την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, όπου και αν αυτό συνέβη».

στενού «πυρήνα» της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης. Αυτή η ασάφεια εξηγείται από το γεγονός ότι τα μέλη της οικογένειας στα οποία αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 αποτελούν μια εναπομένουσα κατηγορία μελών της οικογένειας για τα οποία τα κράτη μέλη υποχρεούνται απλώς να διευκολύνουν την είσοδο και τη διαμονή. Επειδή οι υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη έναντι αυτών των μελών της οικογένειας είναι μικρότερης εντάσεως απ' ό,τι για τα μέλη του στενού «πυρήνα» της οικογένειας[9], ο ορισμός της πρώτης αυτής κατηγορίας μελών της οικογένειας δεν χρειάζεται να είναι τόσο ακριβής όσο εκείνος της δεύτερης κατηγορίας. Η διαπίστωση αυτή ισχύει, κατά τη γνώμη μου, για όλες τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38. Η ασάφεια αυτή που περιβάλλει την έννοια του «μέλους της οικογένειας […] που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης» μπορεί να αποβεί ευεργετική, δεδομένου ότι επιτρέπει μια ορισμένη ευελιξία κατά τον ορισμό της. Η απόπειρα να δοθεί ένας καθολικά εφαρμοστέος ορισμός σε μια έννοια τόσο ευμετάβλητη, από κοινωνικής αλλά και από πολιτισμικής απόψεως, όσο αυτή του «μέλους της οικογένειας που […] ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης» θα μπορούσε όχι μόνο να αποδειχθεί επικίνδυνη, αλλά, όπως επισήμανε ο αναιρεσίβλητος της κύριας δίκης, και αντίθετη προς τον επιδιωκόμενο με την οδηγία 2004/38 σκοπό, καθόσον δεν θα συλλαμβάνει στο σύνολό της την πολυδιάστατη και πολύμορφη πραγματικότητα των διαφόρων μορφών που μπορεί να έχει η οικογενειακή ζωή με την ευρύτερη έννοια του όρου.

21. Επομένως, στην έννοια του μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη πολίτη της Ένωσης δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να δοθεί ένας καθολικά εφαρμοστέος ορισμός.

22. Ορισμένοι από τους μετέχοντες στην έγγραφη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου ερμήνευσαν το πρώτο προδικαστικό ερώτημα υπό την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν η έννοια του «μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης» αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Δεν αντιλαμβάνομαι κατ' αυτό τον τρόπο το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο, άλλωστε, είναι διατυπωμένο με αρκετή σαφήνεια. Εξάλλου, εάν έπρεπε να ερμηνευθεί όπως προτείνουν οι εν λόγω διάδικοι, το πρώτο αυτό ερώτημα θα αποδεικνυόταν πολύ πιο δυσχερές απ' ό,τι φαίνεται εκ πρώτης όψεως, καίτοι η απάντηση σε αυτό δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, απαραίτητη ώστε να βοηθήσει το αιτούν δικαστήριο στην επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του.

23. Επομένως, θα περιοριστώ στο να υπενθυμίσω ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, «από τις επιταγές τόσο της ενιαίας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας προκύπτει ότι το γράμμα διατάξεως του δικαίου της Ένωσης που δεν περιέχει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου της πρέπει κανονικά να ερμηνεύεται, σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο»[10].

24. Το Βασίλειο της Δανίας υποστηρίζει στις γραπτές παρατηρήσεις του ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2004/38 παραπέμπει ρητώς στα εθνικά δίκαια και ότι, εξάλλου, το Δικαστήριο έχει ήδη αναγνωρίσει ευρεία διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη οσάκις καλούνται να εκτιμήσουν εάν η εκάστοτε εξεταζόμενη ατομική κατάσταση εμπίπτει σε μία από τις

[9] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Rahman κ.λπ. (C-83/11, στο εξής: απόφαση Rahman κ.λπ., EU:C:2012:519, σκέψεις 18, 19 και 21).

[10] Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, Ziolkowski και Szeja (C-424/10 και C-425/10, EU:C:2011:866, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) [C-129/18, στο εξής: απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala), EU:C:2019:248, σκέψη 50].

περιπτώσεις τις οποίες αφορά η διάταξη αυτή [11]. Η Επιτροπή υποστηρίζει την αντίθετη άποψη, επισημαίνοντας ότι η παραπομπή του άρθρου 3, παράγραφος 2, στα εθνικά δίκαια αφορά μόνον τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένα κράτος μέλος πρέπει να διευκολύνει την είσοδο και τη διαμονή των προσώπων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως και όχι τον ορισμό των προσώπων αυτών.

25. Η κατάσταση όσον αφορά τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τη διάταξη αυτή φαίνεται να είναι αντιφατική, ιδίως λόγω του σημαντικού περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας που η εν λόγω διάταξη καταλείπει στα κράτη μέλη, στο οποίο θα επανέλθω αμέσως κατωτέρω [12]. Συγκεκριμένα, μια δυσκολία ανακύπτει προδήλως από την ανάγνωση της αποφάσεως Rahman κ.λπ. στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι, «[σ]το πλαίσιο της εξετάσεως της προσωπικής καταστάσεως του αιτούντος [άδεια διαμονής βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38], η αρμόδια αρχή οφείλει να λαμβάνει υπόψη διάφορες παραμέτρους που να ασκούν επιρροή αναλόγως της περιπτώσεως, όπως τον βαθμό οικονομικής ή για πρακτικούς λόγους εξαρτήσεως και τον βαθμό συγγένειας μεταξύ του μέλους της οικογένειας και του πολίτη της Ένωσης τον οποίο το μέλος αυτό επιθυμεί να συνοδεύσει ή με τον οποίο επιθυμεί να εγκατασταθεί» [13]. Ακολούθως, το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, «[λ]αμβανομένης υπόψη τόσο *της ελλείψεως ακριβέστερων κανόνων* στην οδηγία 2004/38 όσο και *της χρήσεως των όρων "σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του"* στο άρθρο 3, παράγραφος 2, αυτής, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι κάθε κράτος μέλος διαθέτει *ευρεία διακριτική ευχέρεια* ως προς τον *καθορισμό των παραμέτρων* που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Με αυτά τα δεδομένα, το κράτος μέλος υποδοχής οφείλει να μεριμνά ώστε η νομοθεσία του, αφενός, να περιλαμβάνει κριτήρια που να συνάδουν τόσο με τη συνήθη έννοια του όρου "διευκολύνει" *όσο και με τους όρους του άρθρου 3, παράγραφος 2, που προσδιορίζουν τη σχέση εξαρτήσεως*, και, αφετέρου, να μην καθιστούν τη διάταξη αυτή άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας» [14].

26. Τα προεκτεθέντα έρχονται σαφώς σε αντίθεση, επί παραδείγματι, με τις διαπιστώσεις που περιέχονται στην απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) σε σχέση με το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2004/38, κατά τις οποίες η διάταξη αυτή «δεν περιέχει καμία ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών» [15], ανοίγοντας με τον τρόπο αυτό το δρόμο για μια ομοιόμορφη ερμηνεία της αυτοτελούς έννοιας του δικαίου της Ένωσης που περιέχεται σε αυτήν [16]. Εντούτοις, είναι επίσης αληθές ότι η απόφαση αυτή επανέλαβε μόνον εν μέρει τη σκέψη 24 της αποφάσεως Rahman κ.λπ., παραλείποντας να επαναλάβει την αναφορά στους σχετικούς με την εξάρτηση όρους [17].

[11] Το Βασίλειο της Δανίας στηρίζει, μεταξύ άλλων, την εκτίμησή του στη νομολογία που απορρέει από τις αποφάσεις Rahman κ.λπ. και SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala).

[12] Είχα ήδη την ευκαιρία να επισημάνω αυτή την ευρεία διακριτική ευχέρεια που καταλείπεται στα κράτη μέλη: βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Οικογενειακή επανένωση – αδελφή του πρόσφυγα) (C-519/18, EU:C:2019:681, σημεία 57 έως 62). Βλ. και σημείο 31 των παρουσών προτάσεων.

[13] Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 23). Είναι χρήσιμο να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο, στην υπόθεση εκείνη, εκλήθη να διευκρινίσει την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 2004/38 και ότι δεν αναφέρει ότι πρόκειται για αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. A contrario, σε άλλο πλαίσιο, αλλά πάντοτε σε σχέση με την έννοια του «συντηρούμενου», βλ. απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2019, Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Οικογενειακή επανένωση – αδελφή του πρόσφυγα) (C-519/18, EU:C:2019:1070, σκέψεις 44 και 45).

[14] Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 24). Η υπογράμμιση δική μου.

[15] Απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 50).

[16] Βλ. απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψεις 50 επ.).

[17] Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, στις σχετικές με το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 αναπτύξεις της αποφάσεως SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala), το Δικαστήριο απέφυγε να διευκρινίσει με ποια από τις περιπτώσεις που προβλέπει η διάταξη αυτή θα μπορούσε να συνδεθεί η κατάσταση της κύριας δίκης (βλ., ειδικότερα, σκέψεις 58 και 59 της εν λόγω αποφάσεως).

27. Εν πάση περιπτώσει, όπως ήδη ανέφερα, το ερώτημα εάν η έννοια του «μέλους της οικογένειας [...] που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, το ερώτημα που θέτει το αιτούν δικαστήριο, ενώ δεν μου φαίνεται καθοριστικό ούτε για την απάντηση που θα πρέπει να δώσει το Δικαστήριο στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα που του έχει υποβληθεί [18]. Πράγματι, ιδίως με τις αποφάσεις του Rahman κ.λπ. και SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala), το Δικαστήριο, χωρίς να λάβει θέση επί του ζητήματος εάν οι έννοιες που περιέχονται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 αποτελούν αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης, παρέσχε χρήσιμη συνδρομή στα εθνικά δικαστήρια που είχαν επιληφθεί των υποθέσεων, διευκρινίζοντας τη *συνήθη* έννοια των διατάξεων των οποίων ζητήθηκε η ερμηνεία.

2. Το μέλος που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης ως τρίτη περίπτωση εξαρτήσεως στην οποία αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38

28. Αφού διαπιστώθηκε ότι δεν είναι δυνατό να δοθεί ένας καθολικά εφαρμοστέος ορισμός, και ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι δεν πρόκειται για αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης, εντούτοις το Δικαστήριο δεν απαλλάσσεται από το καθήκον του να συνδράμει το αιτούν δικαστήριο και να διευκρινίσει το περιεχόμενο της έννοιας «μέλος της οικογένειας [...] που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38. Προς τούτο, είναι απαραίτητο να γίνει, εν συντομία, μια γενική αναφορά στο σύστημα που θεσπίζει η οδηγία αυτή.

α) Η έκταση της υποχρεώσεως που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38

29. Η οδηγία 2004/38 «αποσκοπεί στη διευκόλυνση της άσκησης του θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, που απονέμεται απευθείας στους πολίτες της Ένωσης από το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και [...] η οδηγία αυτή έχει ως κύριο σκοπό να ενισχύσει το εν λόγω δικαίωμα [...]. Λαμβανομένων υπόψη των σκοπών αυτών, οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38 [...] πρέπει να ερμηνεύονται ευρέως» [19]. Το σύστημα αυτό, το οποίο αποσκοπεί επίσης στη διευκόλυνση της οικογενειακής επανενώσεως του πολίτη της Ένωσης και των μελών της οικογένειάς του, στηρίζεται, όπως προανέφερα, σε μια θεμελιώδη διχοτόμηση.

30. Στα μέλη της οικογένειας του πρώτου κύκλου, τα οποία ορίζονται στο άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38, αναγνωρίζεται αυτομάτως δικαίωμα εισόδου και διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής του πολίτη της Ένωσης. Η είσοδος και η διαμονή των «λοιπών» μελών της οικογένειας –εκείνων στα οποία αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2004/38– πρέπει απλώς να διευκολύνονται από το προαναφερθέν κράτος μέλος [20].

[18] Συγκεκριμένα, θα μπορούσε επίσης να υποστηριχθεί μια μέση οδός, η οποία συνίσταται στην αναγνώριση του αυτοτελούς χαρακτήρα της επίμαχης έννοιας, ενώ θα εξακολουθεί να αναγνωρίζεται –πράγμα που φαίνεται αναπόφευκτο λόγω της φύσεως του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38– ένα ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως στα κράτη μέλη κατά τον καθορισμό των ειδικών απαιτήσεων προκειμένου να θεωρηθεί ότι πληρούται το κριτήριο επιλεξιμότητας που προβλέπει γενικώς η εν λόγω διάταξη.

[19] Απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Όσον αφορά την απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2019, Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Οικογενειακή επανένωση – αδελφή του πρόσφυγα) (C-519/18, EU:C:2019:1070, σκέψη 49), αυτή φαίνεται να δίδει έμφαση στον σκοπό της διασφάλισης και προώθησης «εντός του κράτους μέλους υποδοχής, τη[ς] οικογενειακή[ς] επανένωση[ς] των υπηκόων άλλων κρατών μελών ή τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο κράτος αυτό». Σχετικά με τα όρια στην ευρεία ερμηνεία της οδηγίας 2004/38, βλ. απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 55).

[20] Βλ. απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 19).

31. Από την ως άνω απλή υποχρέωση «διευκολύνσεως» της εισόδου και διαμονής αυτών των «λοιπών» μελών της οικογένειας συνάγεται ότι η οδηγία 2004/38 δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να κάνουν δεκτό κάθε αίτημα εισόδου ή διαμονής που έχουν υποβάλει πρόσωπα τα οποία αποδεικνύουν ότι είναι μέλη της οικογένειας κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής [21]. Η ερμηνεία αυτή επιρρωννύεται, εξάλλου, και από την αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 2004/38 [22], από την οποία προκύπτει ότι η διάταξη αυτή αποσκοπεί στη διατήρηση της ενότητας της οικογένειας με ευρύτερη έννοια [23]. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη υποδοχής κατά την εξέταση αιτήσεων εισόδου ή διαμονής βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38. Μολονότι δεν επιβάλλεται στα κράτη μέλη υποχρέωση να αναγνωρίζουν δικαίωμα εισόδου και διαμονής στα πρόσωπα αυτά που είναι μέλη οικογένειας, υπό την ευρεία έννοια του όρου, «γεγονός πάντως είναι ότι [...] [το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38] επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να επιφυλάσσουν στα αιτήματα εισόδου και διαμονής που υποβάλλουν πρόσωπα τα οποία έχουν *ορισμένη σχέση εξαρτήσεως* από έναν πολίτη της Ένωσης πλεονεκτικότερη μεταχείριση σε σύγκριση με τα αντίστοιχα αιτήματα που υποβάλλουν πολίτες τρίτων κρατών» [24]. Το πλεονέκτημα αυτό έγκειται κυρίως στην υποχρέωση των κρατών μελών «να προβλέπουν τη δυνατότητα εκδόσεως αποφάσεως επί του αιτήματός [τους], η οποία να βασίζεται σε ενδελεχή εξέταση της προσωπικής τους καταστάσεως και, σε περίπτωση απορρίψεως του αιτήματος, να είναι αιτιολογημένη» [25]. Το Δικαστήριο αναφέρει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν «να λαμβάν[ουν] υπόψη διάφορες παραμέτρους που να ασκούν επιρροή αναλόγως της περιπτώσεως, όπως τον βαθμό οικονομικής ή για πρακτικούς λόγους εξαρτήσεως και τον βαθμό συγγένειας μεταξύ του μέλους της οικογένειας και του πολίτη της Ένωσης» [26]. Κατά τα λοιπά, η έλλειψη ακριβέστερων κανόνων στην οδηγία 2004/38 σε συνδυασμό με την παραπομπή στην εθνική νομοθεσία οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υφίσταται «ευρεία διακριτική ευχέρεια» [27] ως προς τον καθορισμό των παραμέτρων που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Η ευρεία αυτή διακριτική ευχέρεια πρέπει, ωστόσο, να ασκείται εντός ενός διττού ορίου: αφενός, να συνάδει με τη συνήθη έννοια του όρου «διευκολύνει» και τους όρους που προσδιορίζουν τη σχέση εξαρτήσεως κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 και, αφετέρου, να διατηρείται η πρακτική αποτελεσματικότητα της διατάξεως αυτής [28]. Κατά την άσκηση της διακριτικής τους ευχέρειας, τα κράτη μέλη μπορούν να ορίζουν «στις νομοθεσίες τους ιδιαίτερες απαιτήσεις αναφορικά με τη φύση και τη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως προκειμένου ιδίως να μπορεί να διαπιστώνεται με ασφάλεια ότι η σχέση εξαρτήσεως είναι πραγματική και σταθερή και δεν δημιουργήθηκε απλώς και μόνο για να επιτευχθεί η είσοδος και η διαμονή στο έδαφος κράτους

21 Βλ. απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 18).

22 Σύμφωνα με την οποία, «[π]ροκειμένου να διατηρηθεί η ενότητα της οικογένειας με ευρύτερη έννοια και με την επιφύλαξη της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, η κατάσταση των προσώπων τα οποία δεν περιλαμβάνονται στον ορισμό του μέλους της οικογένειας δυνάμει της παρούσας οδηγίας και τα οποία, ως εκ τούτου, δεν απολαύουν αυτόματου δικαιώματος εισόδου και διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, θα πρέπει να εξετάζεται από το κράτος μέλος υποδοχής βάσει της εθνικής του νομοθεσίας, ώστε να αποφασίζεται κατά πόσον μπορεί να επιτραπεί η είσοδος και η διαμονή στα εν λόγω πρόσωπα, λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση τους με τον πολίτη της Ένωσης ή οιεσδήποτε άλλες συνθήκες, όπως η οικονομική ή συγγενική εξάρτησή τους από τον πολίτη της Ένωσης».

23 Βλ. απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 32). Βλ., επίσης, απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 60).

24 Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 21). Η υπογράμμιση δική μου. Βλ., επίσης, απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 61).

25 Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 22). Βλ., επίσης, απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 62). Τούτο προέκυπτε ήδη από το άρθρο 3, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2004/38.

26 Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 23). Το Δικαστήριο θα διευκρινίσει αμέσως μετά ότι η κατάσταση εξαρτήσεως, η οποία συνίσταται στην ύπαρξη στενών και σταθερών οικογενειακών δεσμών λόγω συγκεκριμένων πραγματικών περιστάσεων, όπως είναι η οικονομική εξάρτηση, η διαβίωση υπό την ίδια στέγη ή σοβαροί λόγοι υγείας, πρέπει να υπάρχει, στη χώρα προελεύσεως του ενδιαφερόμενου μέλους της οικογένειας, κατά τον χρόνο που το μέλος αυτό ζητεί να εγκατασταθεί μαζί με τον πολίτη της Ένωσης από τον οποίο συντηρείται [βλ. απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψεις 32 και 33)].

27 Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 24). Βλ., επίσης, απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 63).

28 Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 24). Βλ., επίσης, απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 63).

μέλος υποδοχής» [29]. Τέλος, η διακριτική αυτή ευχέρεια πρέπει να ασκείται «υπό το πρίσμα των διατάξεων του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τηρουμένων των διατάξεων αυτών» [30].

32. Μολονότι το Δικαστήριο έχει επομένως διευκρινίσει το περιεχόμενο των υποχρεώσεων που υπέχουν τα κράτη μέλη βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η ίδια η έννοια του «μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης», κατά τη διάταξη αυτή, δεν έχει ακόμη αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας.

β) Η γραμματική ερμηνεία η οποία πρέπει να συμπληρώνεται από τη συστηματική και την τελολογική ερμηνεία

33. Το αιτούν δικαστήριο τόνισε ότι μία από τις δυσχέρειες που εγείρει το εν λόγω άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 είναι οι αποκλίσεις μεταξύ των διαφόρων διαθέσιμων γλωσσικών αποδόσεων. Ειδικότερα, η απόδοση στην αγγλική γλώσσα («members of the household of the Union citizen») υποδηλώνει, όπως και η απόδοση στη γαλλική γλώσσα, ότι ο πολίτης της Ένωσης και το άλλο μέλος της οικογένειας αποτελούν, a minima, μέλη του ίδιου νοικοκυριού. Το στοιχείο αυτό οδήγησε τις ιρλανδικές αρχές να ερμηνεύσουν την εν λόγω προϋπόθεση υπό την έννοια ότι ο πολίτης της Ένωσης πρέπει να είναι ο *επικεφαλής* του νοικοκυριού υπό τη στέγη του οποίου ζει και το άλλο μέλος. Αντιθέτως, επί παραδείγματι, η ιταλική απόδοση («convive») φαίνεται να αρκείται στην απλή συγκατοίκηση [31]. Επομένως, από μια γρήγορη και μη εξαντλητική σύγκριση ορισμένων γλωσσικών αποδόσεων προκύπτει ότι δεν περιέχουν όλες την αυστηρότερη αυτή απαίτηση περί συγκατοίκησης «υπό τη στέγη» του πολίτη της Ένωσης, δεδομένου ότι ορισμένες εξ αυτών φαίνεται να απαιτούν απλώς συγκατοίκηση.

34. Μολονότι υπάρχουν προδήλως διαφορές μεταξύ των γλωσσικών αποδόσεων, είμαι της γνώμης ότι η προϋπόθεση που τίθεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 δεν μπορεί να ερμηνευθεί, όπως έπραξαν οι ιρλανδικές αρχές, υπό την έννοια ότι ο ενδιαφερόμενος πολίτης της Ένωσης πρέπει απαραιτήτως να είναι ο επικεφαλής του νοικοκυριού. Πέραν του γεγονότος ότι ο ρόλος αυτός του «επικεφαλής του νοικοκυριού» απηχεί κατ' εμέ μια ιδιαιτέρως παρωχημένη και εντελώς ξεπερασμένη οικογενειακή ιεραρχία, δεδομένου ότι αποτελεί κατά κανόνα ιδιότητα του άνδρα, ο οποίος νοείται ως το αμετάθετο επίκεντρο ενός

[29] Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 38).

[30] Απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 64). Ως εκ τούτου, οι εθνικές αρχές που καλούνται να αποφανθούν επί αιτήσεως εισόδου ή διαμονής που υποβάλλεται από «άλλο μέλος της οικογένειας», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, λαμβάνουν ορισμένες κατευθύνσεις από το Δικαστήριο, το οποίο αναμένει από αυτές, ιδίως σε περίπτωση που εφαρμόζεται το άρθρο 24 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, να προβαίνουν «σε ισόρροπη και εύλογη εκτίμηση του συνόλου των τρεχουσών και κρίσιμων περιστάσεων, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα εμπλεκόμενα συμφέροντα και, ειδικότερα, το υπέρτερο συμφέρον του ενδιαφερόμενου παιδιού» [απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 68)]. Στη συνέχεια το Δικαστήριο διευκρινίζει τα κριτήρια που πρέπει να αξιολογηθούν καθώς και την εκτίμηση κινδύνου που πρέπει να γίνει. Το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών περιορίζεται στο ελάχιστο σε περίπτωση που διαπιστωθεί από το Δικαστήριο ότι εάν, κατόπιν της αξιολογήσεως αυτής, προκύψει ότι τα μέλη της εν λόγω οικογένειας, συμπεριλαμβανομένου του παιδιού, πρόκειται πραγματικά να συμβιώσουν ως οικογένεια και ότι το παιδί αυτό εξαρτάται από τους κηδεμόνες του που είναι πολίτες της Ένωσης, τότε «οι απαιτήσεις που συνδέονται με το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, σε συνδυασμό με την υποχρέωση συνεκτιμήσεως του υπέρτερου συμφέροντος του παιδιού, *επιβάλλουν, κατ' αρχήν*, τη χορήγηση δικαιώματος εισόδου και διαμονής στο παιδί ως άλλο μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38» [απόφαση SM (Παιδί που τελεί υπό το αλγερινό σύστημα kafala) (σκέψη 71). Η υπογράμμιση δική μου.]

[31] Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και στις γλωσσικές αποδόσεις στην ισπανική («viva con el ciudadano»), στη γερμανική («oder der mit ihm im Herkunftsland in häuslicher Gemeinschaft gelebt hat»), στην ολλανδική («inwonen») ή ακόμη στην πορτογαλική γλώσσα («com este viva em comunhão de habitacão»).

πατριαρχικού συζυγικού και οικογενειακού μοντέλου [32], το να απαιτείται τα λοιπά μέλη της οικογένειας να ζουν υπό τη στέγη του νοικοκυριού πολίτη της Ένωσης του οποίου ίδιος θα είναι επιπλέον και ο επικεφαλής, ισοδυναμεί με την προσθήκη μιας συμπληρωματικής προϋποθέσεως η οποία δεν προβλέπεται από την οδηγία, ούτε, κατά τη γνώμη μου, στην απόδοσή της στην αγγλική γλώσσα [33].

35. Περαιτέρω, υπενθυμίζω ότι είναι γνωστό από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι η διατύπωση που χρησιμοποιείται σε μία από τις γλωσσικές αποδόσεις διατάξεως του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως μοναδική βάση για την ερμηνεία της διατάξεως αυτής ούτε μπορεί να της δοθεί προτεραιότητα έναντι των άλλων γλωσσικών αποδόσεων. Πράγματι, οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά ομοιόμορφο τρόπο με γνώμονα τις αποδόσεις τους σε όλες τις γλώσσες της Ένωσης. Σε περίπτωση αποκλίσεων μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων ενός νομοθετήματος της Ένωσης, η επίμαχη διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και τους σκοπούς που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος [34].

36. Στο παρόν στάδιο της ανάλυσης, από το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 προκύπτει, εν πάση περιπτώσει, ότι το μέλος της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης είναι δυνατό να ορισθεί, τουλάχιστον, κατά τρόπο αρνητικό: δεν είναι, προφανώς, μέλος της οικογένειας του πρώτου κύκλου, κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38· επιπλέον, δεν είναι συντηρούμενο μέλος από αμιγώς υλικής απόψεως (προϋπόθεση που συνδέεται με την υλική και οικονομική εξάρτηση) ούτε συντρέχουν στο πρόσωπό του σοβαροί λόγοι υγείας (προϋπόθεση που συνδέεται με τη σωματική εξάρτηση), αλλά ούτε είναι και σύντροφος του εν λόγω πολίτη της Ένωσης με τον οποίο έχει σταθερή σχέση μη καταχωρισμένης συμβίωσης. Από τη γραμματική αυτή ανάλυση συνάγεται, εξάλλου, ότι κοινό χαρακτηριστικό των τριών περιπτώσεων στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 είναι η ύπαρξη μιας μορφής εξαρτήσεως [35], είτε αυτή είναι υλική («συντηρείται») είτε σωματική («σοβαροί λόγοι υγείας»). Επομένως, το μέλος που «ζει υπό τη στέγη» του πολίτη της Ένωσης βρίσκεται σε μια κατάσταση «ιδιαίτερης εξαρτήσεως» [36] από αυτόν, η οποία επιβεβαιώνεται από την ανάλυση της νομολογίας του Δικαστηρίου [37], πλην όμως η εξάρτηση αυτή δεν είναι ούτε αμιγώς υλική ούτε απλώς ανθρωπιστική και πρέπει περαιτέρω να οριστεί.

37. Κατά τη συνήθη έννοια, η οποία είναι αυτή που πρέπει να αναζητείται όπως απαιτεί η νομολογία [38], ως νοικοκυριό νοείται συνήθως ένα ζεύγος που συμβιώνει υπό την αυτή στέγη. Ετυμολογικά, ο όρος «ménage» (νοικοκυριό) στη γαλλική γλώσσα σχετίζεται με τη λατινική λέξη

[32] Βλ. ενδεικτικώς, σχετικά με τη χρήση της έννοιας του «επικεφαλής νοικοκυριού» σε στατιστικές και τις δυσχέρειες που ανακύπτουν από μια τέτοια έννοια, De Saint Pol, T., Deney, A., και Monso, O., «Ménage et chef de ménage: deux notions bien ancrées», *Travail, genre et sociétés*, 2004, τ. 1, αριθ. 11, σ. 63 έως 78.

[33] Πράγματι, κατά τη γνώμη μου, η φράση «household of the Union citizen» μπορεί κάλλιστα να δηλώνει απλώς το γεγονός ότι ο πολίτης της Ένωσης ζει υπό τη στέγη του νοικοκυριού. Εξάλλου, όπως επισήμαναν οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης, ως «επικεφαλής της οικογένειας» θεωρείται συχνά το πρόσωπο που παρέχει υλική υποστήριξη στους γύρω του. Η περίπτωση, όμως, του «μέλους της οικογένειας που ζει υπό τη στέγη» του πολίτη της Ένωσης συνιστά εντελώς διαφορετική περίπτωση από εκείνη του μέλους της οικογένειας το οποίο «συντηρείται» από τον πολίτη της Ένωσης.

[34] Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, αποφάσεις της 3ης Απριλίου 2008, Endendijk (C-187/07, EU:C:2008:197, σκέψεις 22 επ.), της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, VIPA (C-222/18, EU:C:2019:751, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), καθώς και της 25ης Φεβρουαρίου 2021, Bartosch Airport Supply Services (C-772/19, EU:C:2021:141, σκέψη 26).

[35] Τούτο επιβεβαιώνεται στη σκέψη 21 της αποφάσεως Rahman κ.λπ.

[36] Απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 21).

[37] Βλ. απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψεις 36, 38, 39).

[38] Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση Rahman κ.λπ. (σκέψη 24).

mansio που σημαίνει οικία.[39]. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτόν, η αναφορά στον όρο «νοικοκυριό», ιδίως στις αποδόσεις στην αγγλική και τη γαλλική γλώσσα του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, δεν απέχει τόσο πολύ από εκείνες τις γλωσσικές αποδόσεις που περιορίζονται στο να απαιτούν απλή συμβίωση, υπό την αμιγώς γεωγραφική έννοια του όρου, εισάγοντας ωστόσο μια πρόσθετη διάσταση που αφορά τη συμβίωση υπό κοινή στέγη, η οποία μπορεί να μην υφίσταται κατ' ανάγκην στην περίπτωση της απλής συγκατοίκησης υπό την ίδια στέγη. Πράγματι, η ανάλυση του γράμματος του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38, η οποία συμπληρώνεται από τη συστηματική ανάλυση και την ανάλυση του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η οδηγία 2004/38, καθιστά δυνατό να αποκλειστεί οριστικώς η θέση των αναιρεσειόντων της κύριας δίκης σύμφωνα με την οποία η κοινή χρήση απλώς και μόνον της ίδιας κατοικίας αρκεί για να θεωρηθεί ότι το εν λόγω μέλος της οικογένειας «ζει υπό τη στέγη» του πολίτη της Ένωσης[40]. Η κοινή χρήση της ίδιας κατοικίας αποτελεί ασφαλώς αναγκαία προϋπόθεση, αλλά δεν αρκεί για να μπορεί να υποστηριχθεί ότι ένα πρόσωπο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2004/38.

38. Μολονότι το σύνηθες νόημα του όρου «νοικοκυριό» παραπέμπει στην έννοια του «ζεύγους» και της «συμβίωσης υπό την ίδια στέγη», φρονώ εντούτοις ότι, ερμηνευόμενος στο πλαίσιο της οδηγίας 2004/38, ο ορισμός αυτός πρέπει οπωσδήποτε να διευρυνθεί, δεδομένου ότι οι συνιστώσες του ζεύγους καλύπτονται, κατ' αρχήν, ήδη από το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38. Επομένως, ο όρος «νοικοκυριό» πρέπει εν προκειμένω να νοηθεί ευρύτερα, μάλλον υπό την έννοια της «εστίας»[41]. Τα μέλη της εν λόγω εστίας συμβάλλουν στην οικιακή ζωή με διάφορους τρόπους.

39. Το νοικοκυριό ή η εστία είναι έννοιες οι οποίες, εκτός από την καθαρά πραγματιστική βούληση οργάνωσης και συμμετοχής σε μια κοινή ζωή, συνεπάγονται επίσης ένα *συναίσθημα* του ανήκειν και μια ιδιαίτερη στοργή η οποία συνδέει μεταξύ τους τα άτομα που τα απαρτίζουν. Είναι, επί παραδείγματι, αυτό το συναίσθημα και αυτή η στοργή που καθιστά δυνατή τη διάκριση μιας κατάστασης απλής συγκατοίκησης από την πραγματική ένταξη στο νοικοκυριό ή την εστία.

40. Επομένως, προκειμένου να θεωρηθεί ότι ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης, το άλλο μέλος της οικογένειας πρέπει να έχει, εξ ορισμού, συγγενικό δεσμό με τον εν λόγω πολίτη με τον οποίο ζει. Επιπλέον, πρέπει να υπάρχει μεταξύ τους συναισθηματικός δεσμός ο οποίος να έχει εδραιωθεί[42] κατά τη διάρκεια μιας σημαντικής περιόδου συγκατοίκησης, επιδιωχθείσας για λόγους που να μην είναι αμιγώς πρακτικοί. Αυτός ο συναισθηματικός δεσμός πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να είναι τέτοιας εντάσεως ώστε σε περίπτωση που το εν λόγω μέλος της οικογένειας

[39] Πηγή: λεξικό *Larousse* διαθέσιμο στο διαδίκτυο (www.larousse.fr/dictionnaires/français/ménage/50418).

[40] Είναι αληθές ότι οι προγενέστερες πράξεις τις οποίες κωδικοποίησε η οδηγία 2004/38 δεν φαίνεται να περιέχουν την αναφορά αυτή στο «νοικοκυριό», αλλά αναφέρονταν περισσότερο στην απαίτηση να «ζει κάτω από την ίδια στέγη» [βλ., επί παραδείγματι, άρθρο 10 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), ή ακόμη άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1973, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας στον τομέα της εγκαταστάσεως και της παροχής υπηρεσιών (ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 144)]. Οι αναιρεσείοντες της κύριας δίκης συνάγουν εξ αυτού ότι η οδηγία 2004/38, κατά την αιτιολογική της σκέψη 3, η οποία αναφέρει ότι σκοπός της είναι «να απλοποιηθεί και να ενισχυθεί το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής όλων των πολιτών της Ένωσης», δεν μπορεί να ερμηνεύεται στενότερα σε σχέση με το πριν από την έναρξη ισχύος της νομικό καθεστώς.

[41] Η έννοια της εστίας αντικατοπτρίζει, κατά τη γνώμη μου, περισσότερο την ιδέα μιας διευρυμένης οικογένειας που συγκεντρώνεται υπό την ίδια στέγη.

[42] Κατά τη γνώμη μου, δεν μπορεί κατ' ανάγκην να θεωρηθεί ότι ο συγγενικός δεσμός συνεπάγεται απαραιτήτως και στοργή μεταξύ δύο μελών της ίδιας οικογένειας, χωρίς περαιτέρω εξακρίβωση, εκτός αν υιοθετηθεί μια ιδιαιτέρως γενναιόδωρη ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38.

δεν ζούσε πλέον υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης, ο τελευταίος θα επηρεαζόταν προσωπικώς[43], με αποτέλεσμα να μπορεί να γίνει λόγος για μια κατάσταση αμοιβαίας συναισθηματικής εξάρτησης.

41. Συνεπώς, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να αξιολογήσουν τη σταθερότητα της σχέσης, εκτιμώντας, ιδίως αλλά όχι αποκλειστικώς, τη διάρκεια της συμβίωσης, καθώς και την ένταση του οικογενειακού συναισθήματος που εκφράζεται στο πλαίσιο μιας συμβίωσης που έχει τα χαρακτηριστικά της οικογενειακής ζωής[44]. Ο συνολικός τρόπος ζωής της φερόμενης διευρυμένης οικογενειακής δομής πρέπει να αξιολογείται συνολικώς, κατά περίπτωση, σε συνάρτηση με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υποθέσεως βάσει όλων των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων.

42. Αντιθέτως, οι προθέσεις του εν λόγω μέλους της οικογένειας δεν περιλαμβάνονται, κατά τη γνώμη μου, στα κρίσιμα αυτά στοιχεία. Αφενός, το τι θα συμβεί στο μέλλον είναι πάντοτε δύσκολο να αποδειχθεί. Αφετέρου, οι προθέσεις αυτές μπορούν να αλλάξουν, πράγμα το οποίο ουδόλως μπορεί να αποτραπεί. Τέλος, δεν είναι αυτή η κατεύθυνση της νομολογίας[45].

43. Ως εκ τούτου, από τα προεκτεθέντα συνάγεται, κατά τη γνώμη μου, ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38 έχει την έννοια ότι αναφέρεται σε μια κατάσταση στην οποία μέλη της ευρύτερης οικογένειας διατηρούν στενούς και σταθερούς οικογενειακούς δεσμούς με τον εν λόγω πολίτη της Ένωσης λόγω συγκεκριμένων πραγματικών περιστάσεων που συνδέονται με το γεγονός ότι ζουν υπό την ίδια με αυτόν στέγη. Το γεγονός αυτό εκδηλώνεται με ορισμένη σταθερή συμβίωση, εντός της ίδιας κατοικίας, η οποία υπαγορεύεται από την επιθυμία να ζήσουν μαζί και έχει τα χαρακτηριστικά της οικογενειακής ζωής. Εναπόκειται στις εθνικές αρχές να προβαίνουν σε ενδελεχή εξέταση της ατομικής κατάστασης σε κάθε περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορους παράγοντες που μπορεί να έχουν σημασία, όπως τον βαθμό συγγένειας, τη χρονική διάρκεια της συμβίωσης, τον στενό χαρακτήρα της σχέσεως και την ένταση των συναισθηματικών δεσμών. Τα κράτη μέλη μπορούν, κατά την άσκηση της διακριτικής τους ευχέρειας, να επιβάλλουν ειδικές απαιτήσεις όσον αφορά την απόδειξη της συμμετοχής στο νοικοκυριό του πολίτη της Ένωσης, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η κατάσταση που υπόκειται στον έλεγχο των αρχών τους είναι πραγματική και σταθερή, υπό τη διττή προϋπόθεση, ωστόσο, ότι οι απαιτήσεις αυτές συνάδουν με τη συνήθη έννοια του ρήματος «διευκολύνει» και της φράσης «ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης» και δεν καθιστούν άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38.

[43] Λόγω της θεμελιώδους διάκρισης που αναφέρεται στο σημείο 29 των παρουσών προτάσεων, δεν είμαι πεπεισμένος ότι πρέπει να αποδειχθεί ότι, σε περίπτωση αρνήσεως εισόδου και διαμονής στο «άλλο μέλος της οικογένειας» του πολίτη της Ένωσης, ο τελευταίος θα παραιτούνταν από την άσκηση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας. Μια τέτοια προϋπόθεση θα κατέληγε, εξάλλου, σε ιδιαιτέρως συσταλτική ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38.

[44] Αναφέρομαι, επί παραδείγματι, στην περίπτωση ενός πολίτη της Ένωσης που έχει χάσει τους γονείς του και έχει τεθεί υπό την κηδεμονία του θείου και της θείας του. Αυτή η συμβίωση υπό την ίδια στέγη είναι δυνατό να συνεχιστεί και μετά την ενηλικίωση, χωρίς η θεία και ο θείος να μπορούν να θεωρηθούν ως συντηρούμενοι από τον πολίτη της Ένωσης, εφόσον είναι υλικά ανεξάρτητοι. Ωστόσο, δεδομένης της συναισθηματικής ιδίως σύνδεσης μεταξύ τους, τα εν λόγω «λοιπά» μέλη της οικογένειας πρέπει να θεωρηθούν ότι ζουν υπό την ίδια στέγη κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38. Αναφέρομαι, επίσης, στην περίπτωση του απευθείας κατιόντος πολίτη της Ένωσης ο οποίος είναι άνω των 21 ετών και οικονομικά ανεξάρτητος, αλλά ο οποίος θα ξεκινούσε κατ' αυτόν τον τρόπο μια επαγγελματική ζωή συνεχίζοντας να διαμένει με τους γονείς του.

[45] Υπενθυμίζω ότι, κατά την έννοια της σκέψεως 33 της αποφάσεως Rahman κ.λπ., «η σχέση εξαρτήσεως πρέπει να υπάρχει, στη χώρα προελεύσεως του ενδιαφερόμενου μέλους της οικογένειας, κατά τον χρόνο που το μέλος αυτό ζητεί να εγκατασταθεί μαζί με τον πολίτη της Ένωσης από τον οποίο συντηρείται» (βλ., επίσης, απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2014, Reyes, C-423/12, EU:C:2014:16, σκέψη 30).

III. Πρόταση

44. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Supreme Court (Ανώτατο Δικαστήριο, Ιρλανδία) ως εξής:

Το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ, έχει την έννοια ότι αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία μέλη της ευρύτερης οικογένειας διατηρούν στενούς και σταθερούς οικογενειακούς δεσμούς με τον οικείο πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω συγκεκριμένων πραγματικών περιστάσεων που συνδέονται με το γεγονός ότι ζουν υπό την ίδια με αυτόν στέγη. Το γεγονός αυτό εκδηλώνεται με ορισμένη σταθερή συμβίωση, εντός της ίδιας κατοικίας, η οποία υπαγορεύεται από την επιθυμία να ζήσουν μαζί και έχει τα χαρακτηριστικά της οικογενειακής ζωής.

Εναπόκειται στις εθνικές αρχές να προβαίνουν σε ενδελεχή εξέταση, ανά περίπτωση, της ατομικής κατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορους παράγοντες που μπορεί να έχουν σημασία, όπως τον βαθμό συγγένειας, τη χρονική διάρκεια της συμβίωσης, τον στενό χαρακτήρα της σχέσεως και την ένταση των συναισθηματικών δεσμών.

Τα κράτη μέλη μπορούν, κατά την άσκηση της διακριτικής τους ευχέρειας, να επιβάλλουν ειδικές απαιτήσεις όσον αφορά την απόδειξη της συμμετοχής στο νοικοκυριό του πολίτη της Ένωσης, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η κατάσταση που υπόκειται στον έλεγχο των αρχών τους είναι πραγματική και σταθερή, υπό τη διττή προϋπόθεση, ωστόσο, ότι οι απαιτήσεις αυτές συνάδουν με τη συνήθη έννοια του ρήματος «διευκολύνει» και της φράσης «ζει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης» και δεν καθιστούν άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α′, της οδηγίας 2004/38.